

Časopis pro pěstování matematiky a fysiky

Karel Čupr

J. A. Komenského neznámý rukopis o geometrii

Časopis pro pěstování matematiky a fysiky, Vol. 64 (1935), No. 6, 244--245

Persistent URL: <http://dml.cz/dmlcz/123624>

Terms of use:

© Union of Czech Mathematicians and Physicists, 1935

Institute of Mathematics of the Academy of Sciences of the Czech Republic provides access to digitized documents strictly for personal use. Each copy of any part of this document must contain these *Terms of use*.

This paper has been digitized, optimized for electronic delivery and stamped with digital signature within the project *DML-CZ: The Czech Digital Mathematics Library* <http://project.dml.cz>

Přehled vývoje trigonometrie.

Jan Brdička, Chrudim.

Původně v astronomii se užívalo oblouků kruhových. Řek Hipparchos (161—126) užíval též tětiv kruhových. Heron z Alexandrie podal první trigonometrické vzorce. První sférickou trigonometrii obsahoval spis Menelaa z Alexandrie, Sférika. Z něho čerpal Klaudios Ptolemaios. Jeho dílo o sférické trigonometrii, *Almagest*, po tisíc let nebylo překonáno. Indové tětivu poloviční nazvali tětivou vůbec, *jiva*. Na základě indického Arab Albatani napsal spis, při jehož překladu do latiny slovo *jiva* přeloženo slovem *sinus*. Toto slovo přešlo pak do trigonometrie Západu, kterou sestavili Regiomontano (1464) a L. Euler (18. stol.). Trigonometrie celotětivná, vydaná r. 1930, jest dílo samostatné, nikoliv na základě řeckém. K tomu nyní upraveny potřebné desky logaritmické.

J. A. Komenského neznámý rukopis o geometrii.

Dr. Karel Čupr, Brno.

Při naprostém nedostatku zpráv o matematické činnosti našich exulantů jest velmi důležitý objev dra Stan. Součka, profesora filosofické fakulty Masarykovy University v Brně, který v Leningradě objevil několik rukopisů, jež tu s větší, tu s menší pravděpodobností lze připisovati J. A. Komenskému. O rukopisu *Geometria* lze to tvrditi s určitostí.

Tento latinský rukopis, doprovázený náčrtý více méně zdařilými, skládá se ze dvou částí. První dvě třetiny rukopisu v sedmi kapitolách jednají o geometrii teoretické (*geometria theoretica*), druhá část rovněž o sedmi kapitolách jest nadepsána *Secunda pars Geometriae Geodesia dicta*.

Názvy jednotlivých kapitol zní takto: *Proemium*. — *Geometriae definitio et divisio*. — *De puncto et linea*. — *De angulo*. — *De superficie*. — *De circulo*. — *De triangulo*. — *De corpore*. — *De quadrantis geometrici structura*. — *De quadrantis usu in genere*. — *De mensuris geometricis*. — *De planimetria*. — *De altimetria*. — *De profundimetria*. — *De mensuranda altitudine absque instrumento*.

Rukopis Komenského, soudě podle celkové úpravy, připravený do tisku, pochází z jeho působení v Lešně, kamž jako exulant přišel 8. II. 1628. Zde krátce před jeho příchodem byla místní škola přeměněna v *gymnasium*, jehož ředitel byl učený Ondřej Wegi-

erský, vrchní dozor měl senior Paliur. Oba tito mužové velmi přáli reformním snahám Komenského; zdá se, že přednášky o fysice, které vydal Komenský v Lipště 1633 (byly též přeloženy do angličtiny), byly sepsány na jejich popud. Do této doby připadá sepsání i toho rukopisu, jenž jest vlastně obsahem přednášek Komenského o geometrii.

Přednášející pak podal podrobnější obsah jednotlivých kapitol. — Zajímavost rukopisu leží spíše v osobě spisovatelově než v něm samotném.

Adam Adamandy Kochański, matematyk polski (* 1631 w Dobrzyniu, † 1700 w Cieplicach czeskich). Materjały i źródła do jego biografji.

S. Dickstein, Warszawa.

En continuant mes recherches antérieures se rapportant au mathématicien polonais du XVII siècle Adam Adamande Kochański, je prépare une biographie scientifique de cet éminent savant. La biographie contiendra:

I. Une analyse critique de ses écrits publiés par lui-même dans le Supplément au „Cursus mathematicus“ de Caspar Schott (en 1654) et dans les „Acta Eruditorum“ (1685—1690).

II. La bibliographie raisonnée des écrits sur Kochański.

III. Description de ses manuscrits qui se trouvent actuellement à la Bibliothèque Nationale de Varsovie. Les manuscrits inédits contiennent plusieurs traités ou fragments des traités sur les diverses parties de mathématiques pures et appliquées avec un remarquable écrit (malheureusement inachevé) intitulé „Catalogus inventorum singularium in amoeniori mathesi et curiosis artibus“, dans lequel Kochański expose ses grands projets scientifiques, objet de ses longues réflexions. En premier lieu il pose le grand et important problème copernicain et l'exprime en mots suivants: „Primum locum merito sibi vindicat theorema practicabile quod propter suam excellentiam et utilitatem in Astronomia ac etiam Theologia poterit appellari regium experimentum aut certe magna observatio polonica. Ejus enim optato successu habito demonstrative concludi poterit magna illa quaestio: an terra moveatur ab Occidente in Ortum motu diurnae vertiginis quem ad modum popularis noster ille Copernicus Thoranensis affirmabat cum Philolao et Pythagoreis. Indiget autem experimentum hoc auctoritate cujusdam Maecenatis qui pluribus imperare posset“. Il annonce, entre autres, comme nouvelles branches de mathématiques: „Arithmetica innumerabilium“, „Promathesis sive Prolegomena et Ideogoga mathematica“ avec